

Avguštin Malle

**KOROŠKI SLOVENC
IN SLOVENSKA
OSAMOSVOJITEV.
DOLGA POT DO
MEDNARODNO
PRIZNANE
REPUBLIKE SLOVENIJE**

Koroški Slovenci so po plebiscitu 10. oktobra 1920 skušali ohraniti tesne vezi z vsemi Slovenci, ki so jih vzpostavili v letih »narodovanja«. Te so vzbujale pri oblasteh večinskega naroda pomisleke in so se trudile, da bi jih presekale. Oblasti so registrirale vsako »duhovno povezavo« slovenske narodne skupnosti in njenih pripadnikov z Ljubljano. Okrajna glavarstva Velikovec, Celovec-dežela, Beljak in Šmohor so bila pristojna, da registrirajo na primer abonente slovenskega periodičnega tiska in poročajo deželnim oblastem o dotakanju slovenskega leposlovja. V to kategorijo so spadali tudi slovenski pre-

vodi tuje literature in tako naletimo na absurd, da so v Celovcu po plebiscitu cenzurirali slovenske prevode avstrijskih avtorjev.¹ »Duhovna povezava« je bila trn v peti tudi Koroškemu hajmatdinstu in nasledstveni organizaciji Koroški domovinski zvezi. Obe organizaciji sta zahtevali restriktivnejše protimanjšinske ukrepe, njihove lokalne podružnice so zagovarjale odvzem poštnega debita periodiki iz Slovenije. V demokratičnem obdobju Prve avstrijske republike restriktivnejših ukrepov ni bilo.² Stanovska oziroma klerofašistična država pa je bila že ostrejša. Po »anšlusu« Avstrije nemškemu rajhu marca 1938 so bile »duhovne povezave« radikalno prekinjene in na Koroško je do aprila 1941 prihajalo le še malo slovenske verske periodike.³ Povezanost koroških Slovencev s Slovenci v Sloveniji je ponovno utrdil skupni protifašistični odpor, po vojni pa še zahteve sprva velikega dela koroških Slovencev po združitvi z matičnim narodom v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji, ki so bile na dnevnem redu vse do pariške odločitve 20. junija 1949.⁴ Velesile so avstrijsko mejno vprašanje prepustile odločitvi mirovne konference. Večinsko prebivalstvo, Koroška in Avstrija pa so združitve vseh Slovencev v eni državi zavračali.

Povezanost koroških Slovencev z Ljubljano in s tem z Jugoslavijo po drugi svetovni vojni ni bila premočrtna. Prvo preizkušnjo je prestala ob inform-birojevskem konfliktu.⁵ Po ustanovitvi Narodnega sveta koroških Slovencev 28. junija 1949 velja to za obe politični organizaciji. Znotraj njih je vladala močna diferenciacija, ki se je v primeru Narodnega sveta kazala tudi v odnosu do komunističnega režima v Sloveniji oziroma v Jugoslaviji. Nanje so vplivali avstrijski politični dogodki in politični razvoj v Jugoslaviji.

Koroška (avstrijska) javnost nikoli ni bila naklonjena jugoslovanskemu režimu. Na samem Koroškem je bila pod močnim udarom javnosti tista skupina vodilnih funkcionarjev Pokrajinskega odbora Osvobodilne fronte, zatem Demokratične fronte delovnega ljudstva in nazadnje Zveze slovenskih organizacij, ki je izhajala iz narodnoosvobodilne borbe in zavestno gradila na združitvi vseh Slovencev in na antifašizmu, s katerim je nagovarjala tudi majhen del večinskega, avstrijskega prebivalstva. Velika večina avstrijskih sredstev javnega obveščanja je odklanjala vsako varianto komunizma. Nekateri avstrijski politiki so ob pogajanjih za Avstrijsko državno pogodbo presenečeno ugotovili, da so koroški Slovenci glede združitve z matičnim narodom enotni,⁶ ali pa so

1 Malle, Politika je zavirala kulturno delovanje.

2 Malle, »Jugoslovanska propaganda«, »iredentizem«, tuji tisk in mohorjevke.

3 Malle, »Anšlus« 1938 – slovenščina pričjenja izginjati.

4 Domej, Der Konflikt nach dem Krieg; Malle, Die Position der Kärntner Slowenen im Nationalitätenkonflikt; Nečak, *Koroški Slovenci*.

5 Iz KPA je bilo posledično izključenih (oziroma so partijo zapustili) okoli 1000 koroških Slovencev (Nečak, *Koroški Slovenci*, str. 60–67).

6 Knight, Brezizhoden položaj?, str. 240–242, 247–248.

tako vsaj sklepali, ko so ustrezen memorandum podpisali slovenski duhovniki in ga poslali v Moskvo.⁷ Zvezni kancler Leopold Figl je bil tako presenečen, da je takoj prosil za izjavo višjega klera v avstrijskem smislu.⁸ Duhovniki niso bili zagovorniki komunizma. Svojo spomenico so podpisovali s perspektivo, da režimi minejo, narodi pa ostajajo.⁹ Tako so podpis zagovarjali. Glede režimov so imeli prav. Večina njih je doživela še konstitucionalno monarhijo, vojaški režim v letih prve svetovne vojne, jugoslovansko upravo glasovalnega ozemlja, avstrijsko republikansko upravo, avstrijsko stanovsko državo s pomembno vlogo klera in nacistični režim. Ob podpisovanju memoranduma jih je večina živela v Drugi avstrijski republiki, ki je bila tedaj pod kontrolo Zavezniškega sveta za Avstrijo na Dunaju.

Avstrijske politične sile so po svojih diplomatskih zastopnikih sledile političnim premikom v Jugoslaviji. O tem govorijo diplomatska poročila avstrijskega predstavništva oziroma veleposlaništva v Beogradu in poročila avstrijskega generalnega konzulata v Ljubljani. Avstrija se je navezala na prakso iz let 1920 do 1938 in skušala kolikor mogoče ignorirati Ljubljano.¹⁰ Avstrijski zastopniki so na Dunaj poročali vsako malenkost, o kateri so menili, da krepi slovenske pozicije v Beogradu in povečuje slovensko avtonomijo. Zlasti so se zanimali za pozicije Slovencev v hierarhiji jugoslovanskega zunanjega ministrstva.¹¹ Spoznali so, da ne morejo računati s predvojnimi razmerami. Avstrija je Jugoslaviji neprestano ponujala ugodnosti pri gospodarski menjavi. Opozoriti velja na moskovska aprilski pogajanja za Avstrijsko državno pogodbo – Avstrijci so iz nje skušali črtati sedmi člen. Novejše raziskave potrjujejo slovenske zgodovinarje, da so Sovjeti vedeli tudi za ureditev dvojezičnega šolstva in se zanimali za izvajanje uredbe. S to so se Avstrijci hvalili, po besedah slovenskih zgodovinarjev, na pogajanjih za pogodbo o Avstriji.¹² Ko je sovjetska delegacija glede sedmega člena menila, da bi bilo potrebno vprašati Jugoslavijo, s katero je bil člen usklajen, so Avstrijci namero opustili.¹³ Tik pred in tudi po podpisu pogodbe so se Avstrijci intenzivno trudili, da bi ali omilili ali pa na osnovi bilateralnih pogajanj izničili drugi odstavek sedemindvajsetega člena.¹⁴ Heinrich Riesenfeld, poznejši avstrijski generalni konzul v Ljubljani, je dobro poznal ekonomske razmere v Jugoslaviji in številne jugoslovanske ekonomiste, saj je pred vojno delal v

7 *Slovenski vestnik*, št. 13, 7. 3. 1947, str. 2.

8 Malle, *Katholische Kirche und Kärntner Slowenen*, str. 754–756.

9 Entner-Malle, *Auf dem Weg zur Selbstfindung*, str. 203–206, 223–227.

10 Suppan, *Jugoslawien und Osterreich 1918-1938*.

11 Entner-Malle, *Auf dem Weg zur Selbstfindung*.

12 Suppan, *Jugoslawien und der österreichische Staatsvertrag*, str. 443.

13 Suppan, *Jugoslawien und der österreichische Staatsvertrag*, str. 638; Schönner, *Niederschrift über die Verhandlungen der österreichischen Regierungsdelegation in Moskau*, str. 637.

14 OStA, AdR, BMfaA, II-Pol; GZ 319005-pol/55.

beograjskem zunanjetrgovinskem ministrstvu, Jugoslovanom pa je bil pri srcu zaradi svojega odpora proti nacizmu. Koroška in Slovenija sta trgovali tudi v času največje medsebojne napetosti povojnih let.¹⁵ Občasno so Avstrijci pri stikih z Jugoslavijo uporabljali tudi tega ali drugega koroškega slovenskega funkcionarja, o katerem so vedeli, da ima dobre povezave z Ljubljano. Pot zблиževanja je utirala tako imenovana kulturna izmenjava, kjer so bili iniciativni koroški Slovenci. V primeru Socialistične stranke Avstrije zaznamo prve poskuse prav ob pomoči koroškega Slovenca že v petdesetih letih. Socialisti so previdno povprašali, ali morda Socialistična zveza delovnega ljudstva ne bi bila možen pogovorni partner, ki bi jo kazalo sprejeti v Socialistično internacionalo.

Zveza slovenskih organizacij na Koroškem in Narodni svet koroških Slovencev sta v drugi polovici šestdesetih let našla skupen jezik glede odnosov do Socialistične republike Slovenije. Narodni svet v petdesetih letih ni bil popolnoma izvzet iz stikov s Slovenijo in vodilnim komunističnim kadrom, vendar v primerjavi z zvezo ni bil enakopraven. Pogoj za normalizacijo je bila gotovo enotnost organizacij glede realizacije sedmega člena Avstrijske državne pogodbe, ki se je vse od sprejetja skupne Spomenice koroških Slovencev avstrijski zvezni vladi z dne 11. oktobra 1955 zrcalila še v številnih drugih skupnih vlogah in nastopih na Dunaju. Normalizacijo odnosov do Slovenije je podpiral pragmatični Jožko Tischler. Tako je sredi šestdesetih let skupna delegacija osrednjih organizacij koroških Slovencev prvič uradno obiskala Slovenijo,¹⁶ drugi podoben obisk je potekal šele v začetku leta 1969.¹⁷ Taki stiki so postali ritual in stalna oblika povezovanja manjšine z »matico«. Uveljavilo se je načelo permanentnega obojestranskega informiranja. Socialistična republika Slovenija in Socialistična federativna republika Jugoslavija sta vabili manjšinske zastopnike na izmenjavo mnenj pred vsakim uradnim obiskom avstrijskega zveznega ali koroškega deželnega politika v Ljubljani ali Beogradu in pred vsakim obiskom slovenskega ali jugoslovanskega politika v Avstriji. Sicer pa so se vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji pojavljala na državnih obiskih že v petdesetih letih, začenši z obiskom Karla Gruberja v Beogradu in na Brionih¹⁸ in obiskom Koče Popovića na Dunaju.¹⁹ Manjšinci so redno informirali slovenske oziroma jugoslovanske politike o svoji situaciji in

15 KLA, LAD I in 2; 46. Sitzung der Kärntner Landesregierung am 27. 11. 1946; 42. Sitzung der Kärntner Landesregierung am 16./17. 10. 1946; 41. Sitzung der Kärntner Landesregierung am 9. 10. 1946.

16 *Naš tednik*, št. 46, 18. 11. 1965, str. 1; št. 47, 25. 11. 1965, str. 1 in 4; *Slovenski vestnik*, št. 47, 19. 11. 1965, str. 1; št. 48, 26. 11. 1965, str. 1.

17 *Naš tednik*, št. 4, 23. 1. 1969, str. 1; št. 5, 30. 1. 1969, str. 1–2; *Slovenski vestnik*, št. 3, 24. 1. 1969, str. 1; št. 4, 31. 1. 1969, str. 1–3.

18 *Slovenski vestnik*, št. 41, 19. 6. 1952, str. 1; št. 42, 25. 6. 1952, str. 1; št. 43, 28. 6. 1952, str. 1–2; *Naš tednik-kronika*, št. 25, 19. 6. 1952, str. 1; št. 26, 26. 6. 1952, str. 1.

19 *Slovenski vestnik*, št. 27, 22. 5. 1952, str. 2; št. 33, 3. 7. 1953, str. 1–2; št. 34, 10. 7. 1953, str. 1; št. 51, 30. 10. 1953, str. 1; št. 52; 6. 11. 1952, str. 1; št. 53, 13. 11. 1953, str. 1 in 8; *Naš tednik-kronika*, št. 26, 25. 6. 1952, str. 1; št. 27, 2. 7. 1953, str. 2; št. 45, 5. 11. 1953, str. 1; št. 46, 12. 11. 1952, str. 1.

stopnji realizacije manjšinsko-varstvenih določil Avstrijske državne pogodbe, Slovenija in Jugoslavija pa sta trdili, da so manjšinska vprašanja njihova stalna skrb, in zagotavljali manjšini politično podporo pri vseh njenih zahtevah, vezanih na Avstrijsko državno pogodbo. Pozitiven odnos do Slovenije oziroma Jugoslavije se je obrestoval obema organizacijama; kulturni sta bili pri tem udeleženi in naposled so ti stiki v sedemdesetih in osemdesetih letih rodili še dobre rezultate na ekonomskem področju. Slovenija in Jugoslavija sta pospeševali tako imenovana mešana podjetja, v katerih je našlo zaposlitev pomembno število slovenskega prebivalstva. Seveda so podjetja, proti katerim je zagnal vik in krik hajmatdinst, koristila tudi slovenskemu in jugoslovanskemu gospodarstvu.²⁰

Poleg Zveze slovenskih organizacij na Koroškem in Narodnega sveta koroških Slovencev je potrebno omeniti v začetni fazi še dejavnost Družbe svetega Mohorja v Celovcu. Cerkvena bratovščina ni imela pozitivnega odnosa do komunističnega režima v Sloveniji oziroma Jugoslaviji. Bila je pod posrednim vplivom povojne slovenske politične emigracije, ki je družbi začetka petdesetih let dvajsetega stoletja omogočila postavitve lastne tiskarne, njeni pripadniki pa so bili med naročniki tiskov Mohorjeve. Zaradi tiskanja slovenske emigrantske literature je bila eminentno zanimiva za Udbo, ki je med njene uslužbence vrnila agenta (agente), ki se je poprej »šolal« v vrstah Katoliške akcije, bil nekaj časa celo njen predsednik ter zaradi tega nesumljiv. Njegovo »delovanje« bi morali posebej osvetliti, vendar je veliko arhivskega materiala uničila družba sama odnosno njen poslovodja, tozadevni avstrijski viri pa še niso dostopni. Po ureditvi lastne tiskarne je Mohorjeva natisnila več publikacij slovenskih emigrantov, med drugimi knjižico *Vetrinjsko polje*.²¹ Tiskala je revijo *Naša luč*, v uredništvu Franca Gruma in Staneta Pleška je natisnila brošuro *Svoboda v razvalinah*,²² sledil je natis brošure *V Rogu ležimo pobiti*²³, že leto prej je politični vrh Jugoslavije in Udbo vznemiril Ciril Žebot, ki je svoj tekst posvetil kar spomenu Lamberta Ehrlicha.²⁴ Proti knjigi je polemiziral Mitja Ribičič in kmalu zatem postal predsednik Zveznega izvršnega sveta v Beogradu, kar je Žebot v drugem delu primerno poudaril.²⁵ Drugo knjigo je Žebot posvetil »Slovenski univerzi v Ljubljani. Moji Alma Mater ob petdesetletnici njene popolne ustanovitve z željo, da bi bila vir in gonilna sila Slovenije oživiljene 1597 – 1919 – 1969«. Verski tednik *Nedelja* je v svojih prvih povojnih letnikih verskim razmeram v Sloveniji in Jugoslaviji namenjal nekaj prostora, vendar je novice večinoma povzemal po nemškem tisku, ob volitvah

20 Sima, *Die jugoslawischen Betriebsansiedlungen in Kärnten*.

21 *Vetrinjsko polje*. Celovec 1952.

22 Grum-Pleško, *Svoboda v razvalinah*.

23 Kovač, *V Rogu ležimo pobiti*.

24 Žebot, *Slovenija včeraj danes jutri*. [Celovec] 1967.

25 Žebot, *Slovenija včeraj danes in jutri*. 2. knjiga. [Celovec] 1969.

v Avstriji pa razširjal stališča avstrijskega episkopata do raznih političnih gibanj v državi. Prav ob državnozbornskih volitvah v letih 1949 in 1953 je svaril ali rotil katoličane pred nevarnostjo leve opcije v Avstriji. V zadevi konflikta med krško škofijo in Slovenskim vestnikom oziroma Demokratično fronto delovnega ljudstva je list sledil navodilom generalnega vikarja krške škofije, ta pa se je skliceval na vatikanske poglede na komunizem. V letih osamosvajanja je Nedelja zagovarjala dosledno demokratizacijo slovenske družbe, pri ocenah možnosti odcepitev Slovenije od Jugoslavije je bila sprva previdna.

V mesecih demokratizacije in osamosvajanja Slovenije sta Zveza slovenskih organizacij in Narodni svet imela sicer diferenciran odnos do dogajanj v jugoslovanski državi, vendar sprva niti ena niti druga organizacija ni računala z razpadom skupne države. Slovenski vestnik je kot glasilo Zveze slovenskih organizacij poročal o dogajanjih v Jugoslaviji in se vse do pričetka volilnega boja v večstrankarski parlament aprila 1990 domala popolnoma izogibal komentiranju dogodkov. List je objavljaval stališča zvez²⁶ in nato posameznih strank,²⁷ objavljaval je tudi daljše pogovore z najvažnejšimi akterji.²⁸ Tako sta do besede ponovno prišla Lojze Peterle in Milan Kučan ter Jože Pučnik, vsaj po enkrat pa vsi voditelji novonastalih strank. To poročanje je občasno po obsegu presevalo poročanje o vprašanjih, ki so neposredno zaposlovala koroške Slovence: deželnozbornske volitve leta 1989, vprašanja šolstva v zvezi z ločevanjem šolarjev, nastajanje dvojezičnih ljudskih šol v Celovcu, nastajanje dvojezične trgovske akademije, slovenskega sporeda avstrijske televizije, uresničevanje točk operativnega koledarja, vprašanje znanosti v povezavi s poročilom delovne skupnosti rektorske konference o položaju manjšin v Avstriji, konflikt z državnozbornskim poslancem Karlom Smollejem in z njim povezanimi problemi glede Koordinacijskega odbora koroških Slovencev, nastanek manjšinskega programa Zelene alternative in celo precej obširno in intenzivno diskusijo o novem programu Zveze slovenskih organizacij. Po obsegu je poročila o Sloveniji presegala le problematika zaprtja tovarne celuloze Obir. Bralci Slovenskega vestnika so bili natančno poučeni o vzrokih razhajanja narodov in narodnosti v Jugoslaviji. Ena osrednjih točk poročanja pri pogovorih s slovenskimi politiki je bilo njihovo stališče do mesta koroških Slovencev v njihovih strankah in do določil sedmega člena Avstrijske državne pogodbe. Lahko bi zapisali, da je zveza hotela na vsak način ohraniti doseženo raven in stalno prisotnost manjšinskega vprašanja v slovensko/jugoslovansko-avstrijskih odnosih.

26 *Slovenski vestnik*, št. 4, 17. 1. 1989, str. 1; št. 13, 17. 2. 1989, str. 1; št. 14, 21. 2. 1989, str. 1 in 4–5; št. 42, 13. 6. 1989, str. 1; št. 82, 10. 11. 1989, str. 3.

27 *Slovenski vestnik*, št. 6, 23. 1. 1990, str. 2; št. 12, 13. 2. 1990, str. 2.

28 *Slovenski vestnik*, št. 5, 20. 1. 1989, str. 2; št. 12, 14. 2. 1989, str. 3; št. 9, 2. 2. 1990, str. 3 in 4; št. 17, 6. 3. 1990, str. 3; št. 20, 16. 3. 1990, str. 3.

Glede prisotnosti manjšinskega vprašanja v meddržavnih odnosih se Narodni svet koroških Slovencev vse do junija/julija 1990 ni razlikoval od Zveze slovenskih organizacij. Diferenciacija znotraj Narodnega sveta je bila pomembna na organizacijskem, ne toliko na idejnem področju. Intenzivne osebne povezave so segale h Koroški enotni listi, Klubu slovenskih občinskih odbornikov, Politično upravni akademiji, nekoliko manj vidno do Mohorjeve družbe in do Krščanske kulturne zveze. Poleg tega je bil v avstrijski in slovenski javnosti v teh letih neprestano prisoten državnozbornski poslanec Karel Smolle, ki je bil obenem funkcionar pri številnih navedenih organizacijah in društvih. Gotovo je Smolle zaslužen za nekatere dosežke²⁹, vendar so njegove soloakcije povzročile mnogo konfliktov med Zvezo in Narodnim svetom in naposled pripeljale do ohromitve Koordinacijskega odbora.³⁰ Kot izrazit solist in »avtonomist v manjšinskih zadevah« – ta in drugi je govoril tudi o »politični divi« – si je zapravlil vsako možnost, da bi še naprej zasedal manjšinski mandat pri Zeleni alternativni. Smolle je bil uspešen s politiko vključevanja v stranko večine, torej s politiko, ki jo je manj uspešno na deželni ravni krojila Zveza slovenskih organizacij, in ne s politiko »samostojnega nastopa«, ki je vseskozi agitacijsko prevevala prispevke in komentarje v Našem tedniku. Naštete organizacije in društva »desnega krila« so veliko lažje in z manj politične odgovornosti zgodaj prešle na pozicije zavzemanja in zagovarjanja popolne suverenosti Republike Slovenije, Narodni svet pa je bil bolj zadržan. Nobeni organizaciji ali društvu koroških Slovencev pa ni bilo težko zagovarjati in podpirati demokratizacijo političnega sistema v Sloveniji. V tem smislu je poročal tudi Naš tednik, kjer je vse do junija/julija tozadevno dominiral urednik Franc Wakounig (wafra), nakar mu je sledil Janko Kulmesch, večino daljših poročil in pogovorov v Slovenskem vestniku pa je pripravil glavni urednik Ivan Lukan.

Zanimivo je, da Koroška enotna lista kot »partnerska organizacija« Narodnega sveta v svoji izjavi ob prestopu v novo leto 1989 ni načela vprašanja sodelovanja s Slovenijo oziroma Jugoslavijo, temveč se je povsem posvetila manjšinskemu vprašanju. Podprla je vse konstruktivne pogovore med zastopniki koroških Slovencev in deželno oz. zvezno vlado.³¹ Težišče interesa je veljalo šolskemu vprašanju in podpredsednik Zveze slovenskih organizacij je od državnozbornskega

29 Klemenčič-Klemenčič, *Die Kärntner Slowenen und die Zweite Republik* (dosti manj v slovenski verziji knjige *Prizadevanja koroških Slovencev*). Dokumentacija ... štiri leta dela v parlamentu ... V: *Naš tednik*, št. 12a, 22. 3. 1991 (priloga).

30 Konflikt se je stopnjeval sprva na šolskem področju, zajel vprašanje vstopa v osvet in ocene njegovega delovanja in preskočil nato na vprašanje oblike zastopstva narodne skupnosti. Levica je ocenjevala, da za akcijami, ki bi utegnile nivelirati njeno vlogo, stoji državnozbornski poslanec Karel Smolle. Razhod Smolleja z Zeleno alternativo je razhajanja leta 1990 potem osredotočil na vprašanje Koordinacijskega odbora.

31 *Naš tednik*, št. 2, 13. 1. 1989, str. 2.

poslanca Smolleja pričakoval več angažmaja v konkretnih šolskih vprašanjih. Tako kot Slovenski vestnik je tudi Naš tednik namenil obisku koroških Slovencev pri zunanjem ministru Budimirju Lončarju kratko notico. Spet najdemo sporočilo, da so zastopniki koroških Slovencev informirali jugoslovanskega zunanjega ministra o položaju manjšine, ta pa jim je »ponovil načelno stališče Jugoslavije do manjšinskih vprašanj in poudaril, da ima položaj manjšin v politiki odnosov do Avstrije trajno prednost«. ³² Lončar je zastopnike seznanil tudi s političnim in gospodarskim položajem Jugoslavije.

Obširneje je poročal Slovenski vestnik in pisal, da so bile glavne točke pogovora položaj slovenske narodne skupnosti po uvedbi ločitvenega šolskega zakona, memorandum zvezni vladi, stanje izpolnitve 7. člena ADP ter politični položaj na Koroškem po deželnozborskih volitvah. Lončar je avstrijskega zunanjega ministra tudi informiral, da je predhodno sprejel delegacijo koroških Slovencev. V pogovoru z Mockom je Lončar poudaril, da Jugoslavija vztraja pri stališču, da se nadaljuje dialog med avstrijskimi in jugoslovanskimi strokovnjaki o položaju slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji. ³³ V tem diplomatskem jeziku so bile javnosti posredovane vse informacije o nadaljnjih stikih med jugoslovansko zvezno vlado in zastopniki koroških Slovencev. Enako lahko ugotovimo za kontakte med Izvršnim svetom SR Slovenije in koroškimi Slovenci. Na utrjevanje vezi med manjšino in Slovenijo/Jugoslavijo je kazal tudi obisk združenih zvez Jugoslavije pri združnikih na Koroškem, kjer je bilo poudarjeno, da naj bi se ob prijateljskih vezeh razvijali tudi poslovni odnosi. ³⁴ Ob preboju cestnega predora pod Karavankami je Slovenski vestnik napovedal dvakratno srečanje med Vranitzkim in Markovićem. ³⁵ Predhodno je Marković v Beogradu sprejel delegacijo obeh organizacij koroških Slovencev in ji zagotovil, da se bo Jugoslavija kot sopodpisnica ADP tudi nadalje zavzemala za izpolnitev obveznosti Avstrije iz te mednarodne pogodbe. Na srečanju na Brdu potem šefa vlad o manjšinah nista razpravljala, v ospredju so bila gospodarska vprašanja in Vranitzky je podprl jugoslovanska reformna prizadevanja. Pred predorom pa sta avstrijski kancler Vranitzky in jugoslovanski ministrski predsednik Marković poudarila pomen tega cestnega predora za prometne, gospodarske in ne nazadnje tudi za človeške tokove znotraj Evrope. ³⁶

Naš tednik je obširno poročal o ustanovitvi Slovenske demokratične zveze ter v poročilo vključil stališča vseh, ki so v Sloveniji delovali za uveljavitev

32 *Naš tednik*, št. 13, 31. 3. 1989, str. 3.

33 *Slovenski vestnik*, št. 24, 31. 3. 1989, str. 1.

34 *Slovenski vestnik*, št. 34, 9. 5. 1989, str. 4.

35 *Slovenski vestnik*, št. 43, 16. 6. 1989, str. 1.

36 *Slovenski vestnik*, št. 44, 20. 6. 1989, str. 1.

političnega pluralizma v okviru Socialistične zveze delovnega ljudstva.³⁷ Teden pozneje je list poročal o predavanju in diskusiji Igorja Bavčarja s slovenskimi študenti in študentkami na Dunaju. Bavčar je govoril o mladih slovenskih strankah, poudaril pomen Kmečke zveze kot »prve nove stranke« ter glede Jugoslavije menil: »Če bomo znali akceptirati vse razlike med republikami, jih celo poudariti in z njimi živeti, vidim za Jugoslavijo precejšnje perspektive. Če pa bo spet prišlo do centralizma, kar istočasno pomeni tudi izbrisanje vseh razlik in prisilno poenotenje, potem bo najbrž prišlo do še globlje krize, kot jo imamo danes.«³⁸ Razvoj v Jugoslaviji in Sloveniji je komentator Našega tednika, Jože Wakounig, postavil v širši evropski politični razvoj in govoril o »somraku diktatorjev« ter glede Slovenije menil: »Razvoj v Sloveniji ustvarja velike upe ne samo za Slovence, marveč za vse tiste, ki tudi v drugih krajih Jugoslavije iščejo prihodnost v demokraciji.«³⁹ Pozornost lista je veljala konstituiranju Slovenskih socialdemokratov. V poročilu zasledimo vest, da je mlada stranka za suverenost Slovenije, da hoče razvijati skupni slovenski kulturni prostor, glede zamejcev pa da zahteva gospodarsko in kulturno pomoč za njihov razvoj in da od vseh držav zahteva dosledno spoštovanje mednarodno zagotovljenih nacionalnih pravic.⁴⁰ Naš tednik je aprila objavil ekskluzivni pogovor z Janezom Drnovškom, v ospredju katerega je bil razvoj v Jugoslaviji. Drnovšek je zagovarjal konstruktiven dialog med vsemi člani predsedstva in z vsemi drugimi narodi Jugoslavije, menil, da mora biti ta tolerant in da je potrebno prekiniti prakso medsebojnega obtoževanja, diskvalifikacij in potenciranja razlik. Poudaril je željo po demokratizaciji in evropsko ekonomsko perspektivo, pri čemer je računal na podporo Avstrije. Glede določil sedmega člena Avstrijske državne pogodbe je bil zadržan, saj je povedal, da bo skušal za to vprašanje najti čim več časa, in izrazil prepričanje, da bo mogoče vzpostaviti komunikacijo, ki bi razčistila probleme.⁴¹

Ob praznovanju 40-letnice Narodnega sveta je njegov predsednik spregovoril tudi o odnosih svoje organizacije do »matične domovine«: »Nespremenjeni so odnosi Narodnega sveta koroških Slovencev do Slovenije in Jugoslavije in nespremenjena so stališča. Menim, da moramo še odločneje razvijati idejo o skupnem slovenskem kulturnem prostoru, saj taka kulturna politika odgovarja tudi evropskim težnjam po čim odprtejših mejah in čim tesnejšem sodelovanju. Bistvenega pomena za naraven in človeški razvoj je odprta meja med Koroško in Slovenijo, je prost pretok ljudi in gospodarske dejavnosti. Želimo, da bi Jugoslavija notranje probleme, tako gospodarske kot politične in mednacionalne čimprej

37 *Naš tednik*, št. 3, 20. 1. 1989, str. 5.

38 *Naš tednik*, št. 4, 27. 1. 1989, str. 16.

39 *Naš tednik*, št. 6, 10. 2. 1989, str. 2.

40 *Naš tednik*, št. 7, 17. 2. 1989, str. 2.

41 *Naš tednik*, št. 15, 14. 4. 1989, str. 5.

rešila, ker je stabilna Jugoslavija tudi garant za dobre bilateralne odnose med Avstrijo in Jugoslavijo in s tem tudi dober razvoj hrvaške in slovenske narodne skupnosti v Avstriji. Ostati mora v Jugoslaviji zavest, da ima le-ta kot sopodpisnica avstrijske državne pogodbe pravico in dolžnost zavzemati se za uresničitev člena 7 avstrijske državne pogodbe.«⁴² Redni občni zbor je sprejel resolucijo, v kateri je apeliral »na matično Slovenijo in Jugoslavijo kot sopodpisnico Avstrijske državne pogodbe, naj se zavedata svoje pomembne vloge pri ohranjanju narodne zavesti koroških Slovencev. Jugoslavija kot zaščitnica koroških Slovencev se mora kljub notranji krizi v večji meri zavzemati za popolno uresničitev člena 7 ADP.«⁴³ Narodni svet in njegovo glasilo *Naš tednik* sta z zadovoljstvom registrirala tudi sklep slovenskega parlamenta o novi ustavi. List je podčrtal zlasti, da nova ustava »zagotavlja neodtujljivo pravico do samoodločbe, ki vključuje tudi pravico do odcepitve od Jugoslavije.«⁴⁴ Tajnik Narodnega sveta Marjan Pipp je ocenil, »da so ljubljanski sklepi daljnosežni korak k demokratizaciji Socialistične republike Slovenije.«⁴⁵ Državnozborski poslanec Smolle pa je v odločitvi zaznal »odločilen korak v smer večstrankarskega sistema v Jugoslaviji.«⁴⁶ V listu je k besedi prišel predsednik Socialistične zveze Jože Smole ter zagovarjal ustavne amandmaje RS in pojasnil vlogo svoje organizacije pri demokratizaciji Slovenije in ustanavljanju novih zvez oziroma strank.⁴⁷ 6. novembra 1989 je v Celovcu nastopil Janez Janša. Menil je, da so prvi pogoj za pot Slovenije v Evropo osnovne demokratične reforme v republiki in v preostali Jugoslaviji, glede manjšinskega vprašanja pa povedal, »da sta Slovenija in Jugoslavija sokrivi, da je prišlo do tako močne asimilacije na Koroškem. Razmere v Jugoslaviji so bile vzrok za slabitev položaja manjšine na Koroškem. Demokratični razvoj v Jugoslaviji oz. Sloveniji bi lahko krepil položaj manjšine, toda do tega je prišlo šele danes – in to precej prepozno.«⁴⁸ V nizu poročil o novih strankah zasledimo tudi tisto o preustroju Zveze socialistične mladine v stranko.⁴⁹

V novejletni številki *Našega tednika* je predsednik Narodnega sveta pripisal pozitivne premike v manjšinskem vprašanju delovanju podpredsednika Karla Smolleja v avstrijskem parlamentu ter menil, da bodo politične in gospodarske spremembe v Sloveniji »brez dvoma pozitivno vplivale na razvoj zamejskih Slovencev kot tudi Slovencev po vsem svetu«,⁵⁰ in se dotaknil političnega

42 *Naš tednik*, št. 25, 23. 6. 1989, str. 14.

43 *Naš tednik*, št. 25, 23. 6. 1989, str. 15.

44 *Naš tednik*, št. 39, 29. 9. 1989, str. 1.

45 *Naš tednik*, št. 39, 29. 9. 1989, str. 3.

46 *Naš tednik*, št. 39, 29. 9. 1989, str. 3.

47 *Naš tednik*, št. 40, 6. 10. 1989, str. 4 in 5.

48 *Naš tednik*, št. 45, 10. 11. 1989, str. 2 in 3.

49 *Naš tednik*, št. 45, 10. 11. 1989, str. 3.

50 *Naš tednik*, št. 1, 5. 1. 1990, str. 4–5.

prehoda iz enopartijskega sistema v večstrankarskega, v pluralizem: »Politični sistem torej ne bo več predstavljal nobene ovire, kar se je dogajalo v preteklosti. Naravnost bolesten antikomunizem v Avstriji in na Koroškem je potiskal nas Slovence v komunistični kot in s tem ustvarjal v avstrijski in koroški javnosti slabo mnenje o koroških Slovencih prav zaradi tesnega sodelovanja z matično državo. Te propagande bo sedaj konec, kajti komunistična partija v Sloveniji je prostovoljno oddala vlogo vodilne partije.«⁵¹ Razprave glede razdružitve je list kmalu nato ocenil – povzel je bistvo prispevkov diskusije v Cankarjevem domu – kot »retorični bav-bav brez političnih posledic«, ko je zapisal, »da odcepitev od Jugoslavije še ni dogovorjena stvar, saj obstaja tudi možnost, da Slovenija nastopa kot suverena država v okviru konfederacije z Jugoslavijo.«⁵² O notranjih jugoslovanskih odnosih je v Našem tedniku v pogovoru odgovarjal novoizvoljeni predsednik Zveze komunistov Slovenije Ciril Ribičič.⁵³ Glede odnosov do zamejstva je povedal: »Mi se bomo skupaj z drugimi zavzemali za najrazličnejše oblike sodelovanja. Strinjam se, da v preteklosti, ko se je vezalo le na ozke ideološke vzroce (leve sile), je tako ravnanje prineslo slabe rezultate. Zato v našem programu izredno podpiramo druge predloge v zvezi s tretjo univerzo, z oblikovanjem nekega foruma, ki bi združil vse Slovence itn. V tem vprašanju bi morali doseči sporazum vseh političnih subjektov v Sloveniji in s pomočjo državnih organov te stvari realizirati.«⁵⁴ Čeprav je Naš tednik odpiral svoje stolpce vsem strankam in njihovim predstavnikom, lahko konstatiramo, da je z večjo simpatijo spremljal tiste, ki so se združile v Demos. Svoje je k temu prispeval državnozborni poslanec Karel Smolle, ki je na januarskem zborovanju Koroške enotne liste pozval »vse odgovorne v Sloveniji, da pripravijo volitve na ta način, da bo res prišlo do enakopravnih pogojev.«⁵⁵ List je intenzivno spremljal volilni boj in podobno kot Slovenski vestnik objavljala zlasti stališča strank in njenih voditeljev do zamejstva in do bodočega razvoja v Jugoslaviji. Tako je Lojze Peterle povedal, da hočejo krščanski demokrati storiti vse, »da bi presegli posledice ideološkega obravnavanja v preteklosti. Zato pri naši politiki izhajamo absolutno iz narodnega načela in odklanjamo ideološko politiko partije, ki je umetno delila Slovence zunaj na 'prave' in 'neprave' in s tem je direktno pospeševala asimilacijo.«⁵⁶ Podobno je na vprašanja odgovarjal Jože Pučnik.⁵⁷ Bolj diferencirano je na enako vprašanje odgovoril Milan Kučan. Uvodoma je poudaril, da mu je zelo do tega, »da se zavaruje čim bolj civiliziran, miren in

51 *Naš tednik*, št. 1, 5. 1. 1990, str. 4–5.

52 *Naš tednik*, št. 2, 12. 1. 1990, str. 2.

53 *Naš tednik*, št. 2, 12. 1. 1990, str. 10 in 11.

54 *Naš tednik*, št. 2, 12. 1. 1990, str. 10 in 11.

55 *Naš tednik*, št. 3, 19. 1. 1990, str. 10.

56 *Naš tednik*, št. 6, 9. 2. 1990, str. 5.

57 *Naš tednik*, št. 7, 16. 2. 1990, str. 6.

demokratičen prehod v demokratično pluralno družbo, čim manj revanšističen in čim dalje od kali državljanske vojne«, ter glede zamejstva in zamejcev menil, da njegova stranka dejansko ni namenjala vprašanju posebne pozornosti, ker so njena stališča jasna, čeprav glede tega ni našla potrebnega razumevanja ne v Jugoslaviji ne v sosednjih državah. Dejal je: »Mi smo pač našo usmeritev zmeraj gradili na tem, da je za zavarovanje enakopravnosti slovenskih manjšin odgovorna neslovenska večina.« Za Slovence zunaj meja Slovenije je menil, da naj bi bila za njih usodo odgovorna celotna vlada.⁵⁸ Izid aprilskih volitev sta Narodni svet in Naš tednik registrirala z velikim zadovoljstvom, prav tako je list obširno poročal o mandatarju za sestavo vlade Lojzetu Peterletu. Designirani vladni šef Slovenije je obiskal koroške Slovence in dejal, »da se bo nova slovenska vlada zavedala obveznosti in dolžnosti do zamejskih Slovencev«.⁵⁹ Z velikim zadoščenjem je Naš tednik poročal, da je slovenski parlament 2. julija 1990 sprejel Deklaracijo o slovenski suverenosti in menil, da bo ta dan zapisan v slovenski zgodovini z zlatimi črkami.⁶⁰ Julija 1990 je prišlo na pobudo državnega poslanca Karla Smolleja do srečanja Mocka s Peterletom in Ruplom. Čeprav so partnerji govorili o številnih vprašanjih, mimo manjšinskega seveda niso mogli. Slovenska sogovornika sta konkretizirala pričakovanja Slovenije glede uresničevanja manjšinskovarstvenih določil sedmega člena ADP in se pri tem orientirala po predstavah koroških Slovencev. Smolle je za svoje delovanje požel priznanje tako Mocka kot obeh slovenskih politikov.⁶¹ Naš tednik je v tem letu precej zaposlovalo vprašanje državnozborskih volitev, povedati pa je treba, da je ta tematika zaostajala za poročili o dogajanjih v Sloveniji. Ko so po oceni Karla Smolleja manjšine znotraj Zelene alternative izgubile svoj avtonomni položaj, se je sam in z njim Koroška enotna lista odpovedala nadaljnjemu zavezništvu z Zelenimi in to sodelovanje tudi formalno prekinila. Smolle je za tem postal pooblaščenec Slovenije na Dunaju.⁶² Ko je Naš tednik pisal o Sloveniji kot o že samostojni in popolnoma suvereni državi, je v list »zašla« informacija o nastopnem obisku novega generalnega konzula SFRJ v Celovcu. Generalni konzul Marjan Majcen se je že takoj ob nastopu soočal s pomanjkljivim informiranjem svoje dejavnosti in je v posebnem pojasnilu še enkrat in to pot zadnjič kot jugoslovanski predstavnik pojasnil stališče svoje vlade do manjšinskega vprašanja: »Pri mojem nastopnem obisku pri deželnem glavarju dr. Jörgu Haiderju sem razumljivo izrazil velik interes moje vlade za obstoj in nadaljnji razvoj slovenske narodne manjšine na Koroškem, katere pravice so zaobsežene v členu 7 avstrijske državne pogodbe, in opomnil

58 *Naš tednik*, št. 9, 2. 3. 1990, str. 5.

59 *Naš tednik*, št. 18, 4. 5. 1990, str. 1.

60 *Naš tednik*, št. 27, 6. 6. 1990, str. 1.

61 *Naš tednik*, št. 29, 20. 7. 1990, str. 1–3.

62 *Naš tednik*, št. 42, 19. 10. 1990, str. 1.

na vedno znova potrebno preverjanje vseh ukrepov, da se zagotovi vseobsegajoči razvoj te narodne skupnosti.«⁶³ Sprejem ob dnevu republike je bil bolj formalen, vendar je le spomnil, da SFR Jugoslavija še obstaja.⁶⁴ Božična številka Našega tednika je razglašala, da stoji Slovenija na pragu osamosvojitve.⁶⁵ Ministrski predsednik Lojze Peterle je sprejel predstavnike obeh osrednjih organizacij tik pred plebiscitom in jih informiral o njegovi izvedbi. Udeleženci srečanja so z velikim optimizmom pričakovali pozitiven izid glasovanja. Naš tednik je poročal o stališču Narodnega sveta in Zveze slovenskih organizacij: »V imenu Narodnega sveta je tajnik mag. Marjan Pipp dejal, da slovenska narodna skupnost z velikimi občutki spremlja in podpira prizadevanja za osamosvojitve Slovenije. Mag. Pipp je tudi dejal, da je v zadnjih mesecih tudi avstrijska javnost z večjo pozornostjo sledila razvoju v Sloveniji in da velika večina pozdravlja osamosvojitve Slovenije. Tajnik ZSO dr. Marjan Sturm pa je menil, da je odločitev Slovenije tudi odločitev koroških Slovencev; dodal pa je, da se bo morala Slovenija tudi v zvezi z mejo do Koroške razjasniti in potrditi obstoječe državne meje.«⁶⁶

Naš tednik je z vizualnim poudarkom in z zadovoljstvom registriral odločitev Slovencev na plebiscitu 23. decembra 1989, ko so se izrekli za »samostojno in neodvisno državo«.⁶⁷ Politični razvoj v Sloveniji je izkoristil predsednik Matevž Grilc in zahteval, da mora tudi v slovenski narodni skupnosti priti do »popolne notranje demokratizacije in cilj mora biti javno-pravno avtonomno zastopstvo koroških Slovencev z jasnimi kompetencami in pravno formo, ki bo omogočala neposredne volitve v tak forum.«⁶⁸ Spremembe v Sloveniji je ocenjeval v povezavi z alpsko-jadranskim prostorom in razvojem v Evropi ter glede odnosov med Slovenijo in koroškimi Slovenci menil: »Koroški Slovenci pozdravljamo razvoj k demokratičnemu pluralizmu v Sloveniji, prav tako tudi odločitev slovenskega naroda za suvereno državo. Slovenci v matični državi želijo kovati lastno bodočnost sami in prevzemajo tudi odgovornost. Tak razvoj pa omogoča zблиževanje in tesnejše sodelovanje vseh Slovencev povsod po svetu, pri čemer se Slovenija nikakor ne otresa odgovornosti, ki jo ima tudi za zamejske Slovence. To dokazuje osnutek nove ustave, to dokazujejo jasne besede vladnega predsednika gospoda Peterleta v zvezi z vprašanjem slovenske narodne skupnosti na Koroškem in to končno dokazuje tudi posebno ministrstvo, ki je pristojno za vprašanje vseh Slovencev zunaj matične države.«⁶⁹ Poročevalec iz Slovenije je ob sprejetju resolucije slovenskega parlamenta o razdružitvi z Jugoslavijo zapisal »za

63 *Naš tednik*, št. 46, 16. 11. 1990, str. 4.

64 *Naš tednik*, št. 48, 30. 11. 1990, str. 3.

65 *Naš tednik*, št. 51/52, 21. 12. 1990, str. 1.

66 *Naš tednik*, št. 51/52, 21. 12. 1990, str. 7.

67 *Naš tednik*, št. 1, 4. 1. 1991, str. 1.

68 *Naš tednik*, št. 1, 4. 1. 1991, str. 2.

69 *Naš tednik*, št. 1, 4. 1. 1991, str. 3.

Slovenijo JUGOSLAVIJE ni več«.70 Mnenju Narodni svet sicer ni v celoti sledil, saj je od Avstrije zahteval hitro politično priznanje Slovenije. Njegov tajnik pa je bil mnenja, »da je uradna avstrijska politika še vedno preveč orientirana na Beograd in tako ne upošteva realnega stanja v Jugoslaviji«.71

Vojaški udar JLA je list ostro obsojal, poročal o tem, da koroški deželni glavar priznava samostojnost Slovenije,72 in objavil resolucijo Narodnega sveta, naslovljeno na konzulat SFRJ: »Narodni svet koroških Slovencev ostro obsoja in zavrača neposredno agresijo JLA zoper samostojno in neodvisno Republiko Slovenijo in njene državljane. Vojaško nasilje zoper suverenost Republike Slovenije predstavlja grobo kršitev mednarodnega prava, temeljnih človekovih pravic in pravice do samoodločanja narodov. NSKS poziva predsedstvo in IS SFRJ, da nemudoma zaustavi vojaške agresije JLA zoper Republiko Slovenijo, da ji ne bo naložena krivda za prelivanje nedolžne krvi. Koroški Slovenci izražamo demokratičnim predstavnikom Republike Slovenije in vsem njenim državljanom svojo solidarnost v boju za ohranitev državne suverenosti.«73 List je v naslednjih tednih svoje bralce obširno informiral o političnem razvoju v Sloveniji oziroma Jugoslaviji. Od tega poročanja je močno odstopal komentar, ki je govoril o boljševidističnih generalih in njihovih barbarskih poveljih, o tem, da je boljševidistična jugoslovanska vojska napadla suvereno državo, o generalski kliki, o beograjskih boljševidističnih okupatorjih, o titoizmu, o gnusnem zločinu in o tem, da so vojni zločini jugoslovanske armade enaki vojnim zločinom Hitlerjeve SS, ter postavil preprosto enačbo KOMUNIZEM = NACIZEM.74 Sledil je komentar tajnika Narodnega sveta, ki je seveda tudi obsodil početje jugoslovanske armade, vendar vsa dogajanja le postavil v širši svetovni okvir in opozarjal na gledanja avstrijskih in drugih državljanov.75 V tej zavesti, da bo kmalu prišlo do priznanja samostojne Slovenije, je Narodni svet razpravljal tudi o bodoči vlogi Slovenije kot pravni naslednici Jugoslavije. V pismu političnemu vrhu Slovenije je zapisal: » ... želimo pravočasno opozoriti na vprašanje pravnega nasledstva SFR Jugoslavije in izraziti naše pričakovanje, da bo Republika Slovenija kot mednarodnopravni subjekt pristopila Avstrijski državni pogodbi iz leta 1955, ki v svojem členu 7 vsebuje zaščitna določila za hrvaško in slovensko narodno skupnost na Gradiščanskem, Koroškem in Štajerskem, ter vsem drugim mednarodnim pogodbam in konvencijam za zaščito manjšin, ter da jih bo varovala tako napram avtohtonim slovenskim manjšinam v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, kot tudi napram narodnim skupnostim na lastnem ozemlju. Prav tako pričakujemo, da

70 *Naš tednik*, št. 8, 22. 2. 1991, str. 1.

71 *Naš tednik*, št. 9, 1. 3. 1991, str. 1.

72 *Naš tednik*, št. 26, 28. 6. 1991, str. 2.

73 *Naš tednik*, št. 26, 28. 6. 1991, str. 3.

74 *Naš tednik*, št. 27, 5. 7. 1991, str. 2.

75 *Naš tednik*, št. 29, 19. 7. 1991, str. 2.

bo Republika Slovenija zavzet zagovornik obsežnih manjšinskih pravic v razpravi za kodifikacijo Evropskega manjšinskega prava na ravni Evropskega sveta in Konference o evropski varnosti in sodelovanju.«⁷⁶

Podobno kot Narodni svet je agitrala Zveza slovenskih organizacij in tudi njeno glasilo Slovenski vestnik je pisal podobno kot Naš tednik. Več pozornosti sta namenjala ideološko sorodnim gibanjem in strankam v Sloveniji. Ko je jugoslovanski veleposlanik Miloš Krstić septembra 1989 obiskal Koroško, je zastopnikom koroških Slovencev zagotavljal, da je skrb za vsestranski razvoj slovenske narodnostne skupnosti sestavni del jugoslovanske politike. Povedal je, da je za Jugoslavijo edino zvezna vlada na Dunaju partner pri pogajanjih za uresničitev 7. člena Avstrijske državne pogodbe, čemur je pritrnil seveda tudi generalni konzul Jugoslavije v Celovcu Borut Miklavčič.⁷⁷ Sredi oktobra 1989 je predsednik skupščine SR Slovenije Miran Potrč povabil predstavnike slovenskih manjšinskih organizacij na pogovor o ustavnih spremembah v Sloveniji. Pogovora sta se udeležila predsednik predsedstva SR Slovenije Janez Stanovnik ter predsednik izvršnega sveta Dušan Šinigoj. Slovenski funkcionarji so koroškim Slovencem zagotovili, da se odnos do njih ne bo spremenil in da bo skrb zanje še vselej obstajala v odnosih s sosedo.⁷⁸ Malo zatem je bil Dušan Šinigoj na uradnem obisku na Koroškem, kjer je lahko potrdil nespremenjen odnos do manjšine. Šinigoj je poudaril, da Slovenija pričakuje realizacijo memoranduma, sklenjenega med avstrijsko zvezno vlado in zastopniki koroških Slovencev leta 1988. Glede ljudske šole je poudaril, da je potrebno nameniti vso pozornost dvojezičnim učiteljem.⁷⁹ V božični številki Slovenskega vestnika je Janez Stanovnik razmišljal o sosedih in doseženih delovnih rezultatih v Delovni skupnosti Alpe Jadran, »kjer nas skupni interesi povezujejo tudi z avstrijsko Koroško. Naša konstanta v teh interesih ostaja skrb za uresničevanje pravic Slovencev v zamejstvu, za katere se bomo zavzemali v odnosih z državami, kjer Slovenci živijo, pravtako kot si bomo prizadevali uresničevati pravice manjšin drugih narodov, ki živijo v Sloveniji.«⁸⁰ Tudi v naslednjih mesecih se odnos jugoslovanske zvezne vlade in slovenskega izvršnega sveta do koroških Slovencev ni spremenil. Sistem medsebojnega informiranja pred državnimi obiski iz Avstrije oziroma v Avstrijo se je nadaljeval. Slovenski vestnik je obveščal svoje bralce o srečanju predstavnikov osrednjih organizacij z Markovičem.⁸¹ Grilc in Sturm sta v Beogradu srečala Markoviča in zagotovil jima je, da bo vprašanje manjšin na dnevnem redu državniskega obiska. To je bil zadnji uradni stik predstavnikov koroških Slovencev s članom

76 *Naš tednik*, št. 50, 13. 12. 1991, str. 5.

77 *Slovenski vestnik*, št. 68, 15. 9. 1989, str. 2.

78 *Slovenski vestnik*, št. 77, 17. 10. 1989, str. 1 in 3.

79 *Slovenski vestnik*, št. 80, 2. 11. 1989, str. 1 in 2.

80 *Slovenski vestnik*, št. 92, 22. 12. 1989, str. 2.

81 *Slovenski vestnik*, št. 25, 3. 4. 1990, str. 1.

jugoslovanske vlade. Avstrijskemu kanclerju je Marković dejal, da sta slovenska in hrvaška manjšina najbolj živahna vez v zblíževanju med Avstrijo in Jugoslavijo in dodal, da je v trajnem interesu Jugoslavije, da se povsem uresničijo njihove pravice iz avstrijske državne pogodbe, v duhu Helsinške listine ter evropskih civilizacijskih dosežkov. Vranitzky je hvalil položaj manjšin v Avstriji, sicer pa ponovil, da si Avstrija želi za partnerja »celotno politično ozemlje Jugoslavije«, in zavrnil določene unije med Avstrijo in posameznimi republikami.⁸²

Na pragu v novo leto je predsednik Zveze slovenskih organizacij Feliks Wieser spregovoril o krizi v Jugoslaviji: »Križa družbenopolitičnega in gospodarskega sistema je prisotna na vseh ravneh življenja. Dejstvo je, da zveza komunistov ne predstavlja več tiste družbenopolitične sile, ki bi bila v stanju potegniti ljudi in potegniti državo iz globoke krize. Jasna opredelitev za globalno reformo gospodarstva in družbenopolitičnega sistema, za pluralistični sistem in za tržno gospodarstvo ter demokratične volitve so lahko samo začetek nove poti, ki bo postopoma slovensko in druge narode in narodnosti v Jugoslaviji privedla iz hude krize. ... Pomoč matičnega naroda, tako moralna kot materialna, se v zadnjem obdobju zmanjšuje in pogosto, predvsem s strani tistih inštitucij, ki so odgovorne za sodelovanje s koroškimi Slovenci, čutimo, da je načelo 'Manjšina je subjekt' le fraza. Za leto 1990 si od razvoja v Sloveniji želimo, da bi se vse etabrirane in alternativne politične sile bolj poglobile v probleme slovenske narodne skupnosti in upoštevale upravičene želje koroških Slovencev, da o svoji usodi odločajo kot subjekt. Želimo, da bi bila skrb za zamejske Slovence vključena v novo slovensko ustavo ...«⁸³

Če primerjamo te želje s tistimi predsednika Narodnega sveta, lahko rečemo, da je bila koroška »desnica« gotovo bolj zavzeta za osamosvojitve in za spremembe v Sloveniji, »levica« je bila tudi pod avstrijskim vplivom dosti manj evforična. O dogajanjih v Ljubljani so bili koroški Slovenci dobro informirani, malo pa so vedeli o zamislih in programih slovenskih strank. Priznati moramo, da je bil njihov interes parcialen. So se razmere v letu 1990 kaj spremenile? So se uresničile vsaj nekatere želje tega ali drugega slovenskega funkcionarja na Koroškem? Lahko povemo, da je kriza trajala in se glede gospodarstva še poglobila, mešana podjetja so že bila ukinjena ali pa v hudih težavah. Pa tudi drugje so se pojavili problemi, ki jih je bilo ob vsem leporečju težko prikriti. Konec leta 1989 so na celovski univerzi potekali 21. koroški kulturni dnevi. Vladimir Wakounig je analiziral pomen te letne znanstvene prireditve.⁸⁴ Vendar predavatelji tokrat niso odgovorili na krizne pojave v domačem okolju, niso tematizirali medsebojnega nezaupanja, nič povedali o šolstvu, kaj šele, da bi sledili spoznanjem poročila

82 *Slovenski vestnik*, št. 26, 6. 4. 1990, str. 1.

83 *Slovenski vestnik*, št. 92, 22. 12. 1989, str. 3 in 8.

84 *Slovenski vestnik*, št. 1, 4. 1. 1990, str. 6.

rektorske konference o položaju manjšin v Avstriji. V Sloveniji pa so se dogodki razvijali z veliko naglico. Stranke so iskale vsaka svojo pot in pričela se je volilna kampanja. V njej so sodelovali predvsem funkcionarji koroške slovenske desnice, občasno pa so v volilno kampanjo posegli tudi nekateri odborniki Zveze slovenskih organizacij. Slovenski vestnik je volilni kampanji sledil. Točka njegovega poročanja je bil odnos strank do slovenske manjšine na Koroškem. V obširnem pogovoru s Pučnikom se je Slovenski vestnik navezal na mnenje predsednika zveze, da se koroški Slovenci v odnosih med Jugoslavijo in Avstrijo ne počutijo kot subjekt. Glede na konstatirane informativne sestanke med državnimi funkcionarji Jugoslavije in Slovenije na eni in slovenskih manjšinskih funkcionarjev na drugi strani, kaj takega ne bi mogli trditi. Obstajal pa je tak občutek. Pučnik je odgovoril kar v imenu Demosa ter povedal, da je osnovno stališče strank, združenih v Demosu, »da je dolžnost in pravica matične Slovenije organizirati in podpirati Slovence po vsem svetu. Konkretno to pomeni, mi bomo zahtevali, da se vpelje posebno ministrstvo za Slovence izven meja matične države. Te probleme je mogoče ustrezno reševati samo na nivoju državne institucije. [...] V tem pogledu izhajamo iz prava in naš namen je organizacijsko povezovati Slovence po vsem svetu, seveda v prvi vrsti te, ki so v Avstriji, Italiji in na Madžarskem, pa tudi ostale v diaspori.«⁸⁵ Precej drugače je na vsebinsko isto vprašanje odgovoril Slavoj Žižek in povedal, da tega vprašanja njegova stranka (liberalna) ne zastavlja v smislu pozivanja k neki dobrodušnosti, toleranci večine, ter nadaljeval: »Ključ odnosa ni v tem, da mora nek veliki matični narod materinsko poskrbeti za svoje skromne otroke onstran meje. V nekem smislu smo vsi na istem. Mi smo za skupnost Slovencev, toda ne za nek veledržavni organizem, ker mislimo, da obdobje teh nacionalnih držav spada v 19. stoletje.«⁸⁶ Za Stranko demokratične prenovе je odgovarjal Ciril Ribičič in povedal, da se stranka namerava povezovati s slovenskimi organizacijami v zamejstvu na osnovi programske sorodnosti.⁸⁷

Slovenski vestnik je zelo obširno poročal o aprilskih parlamentarnih volitvah kot tudi o volitvah predsednika in predsedstva. Po treh vidnih predstavnikih glavnih strank je v Slovenskem vestniku prišel do besede še kandidat za predsednika države iz vrst Stranke demokratične prenovе Milan Kučan. Glede odnosa do zamejstva je Kučan menil, da se mora skrb zanje s SZDL prenesti na parlament in ustrezno institucionalizirati, ter nadaljeval: »Stranka demokratične prenovе bo imela pri tem odslej nedvomno bolj proste roke. Naše izhodišče je, da moramo izhajati iz ustavnopravnih obveznosti Slovenije in držav, v katerih narodne skupnosti živijo, in mednarodnih pogodb, v Avstriji pa predvsem iz

85 *Slovenski vestnik*, št. 9, 2. 2. 1990, str. 3 in 4.

86 *Slovenski vestnik*, št. 17, 6. 3. 1990, str. 3.

87 *Slovenski vestnik*, št. 20, 16. 3. 1990, str. 3.

določil državne pogodbe. Pri tem je potrebno tesno sodelovati z organizacijskimi strukturami manjšine in hkrati s tistimi demokratičnimi organizacijami in strankami, ki so narodnim skupnostim naklonjene.«⁸⁸ Po obeh volilnih krogih naletimo v Slovenskem vestniku na prvi komentar k volitvam v Sloveniji. V njem je Franci Zwitter ml. po daljšem, bolj pavlihovskem uvodu apeliral, da se Slovenci spet znajdejo na tleh realnosti in razumnosti, ter zapisal: »Slovenija ni izvoljena dežela, Slovenci nismo izvoljeni narod; smo majhen narod v osrčju Evrope, ki smo že večkrat v zgodovini dokazali svojo življenjsko voljo in samozavest, ki smo se uspešno uprli vsem poskusom genocida in denacionalizacije. Ki smo se – to velja za tisti naš del, ki živi v Sloveniji – končno izkazali zreli tudi za to vrsto demokracije, ki na zahodu velja za edino zveličavno. Brez utopičnih sanjarij, brez arogantnega nacionalizma, brez umetno konstruiranega revanšizma: realistično, samozavestno in ponosno na svojo zgodovino – tako bo treba nastopiti novo obdobje v slovenski zgodovini, in v tem smislu so volilci v Sloveniji tudi odločali. In mi 'zamejski' Slovenci upamo, da jim bomo v prihodnje vsaj toliko pri srcu, kot smo jim bili doslej. In po tem bomo tudi ocenjevali nove politične tabore na Slovenskem, ki so sad demokratične preнове Zveze slovenskih komunistov.«⁸⁹

Po imenovanju za mandatarja za sestavo nove slovenske vlade je Slovenski vestnik objavil pogovor z Lojzetom Peterletom, v katerem se je sogovornik dotaknil vseh bistvenih vprašanj bodoče slovenske politike, zavzel pa tudi stališče do zamejskih Slovencev. Peterle je opozoril, da je prve stike z njimi vzpostavil še pred imenovanjem za mandatarja, povedal, da bo potrebno najprej opraviti bilanco teh povezav, ter podčrtal, da bodo v razgovore vključene vse struje in da nikogar ne misli izključevati.⁹⁰ Predsednik skupščine pa je v svojem prvem pogovoru za Slovenski vestnik glede zamejstva ocenil, »da je bila dosedanja politika do naših ljudi zunaj naših formalnih meja popolnoma zgrešena, protinarodna, podrejena strankarskim interesom, in če moramo politiko kje zastaviti resnično iz vidika interesov narodne celote, jo moramo predvsem v odnosih do naših sorojakov, ne bom rekel manjšin, ker se mi zdi to popolnoma neustrezen pojem iz preteklega stoletja.«⁹¹ Nova vlada je mesto manjšinskega vprašanja v svoji celoviti politiki podčrtala tudi s tem, da je imenovala ministra za Slovence v zamejstvu in po svetu Janeza Dularja, ki je nemudoma začel delo.⁹² Strankarsko nevezani Dular je v pogovoru s Slovenskim vestnikom jasno izrazil, da vidi manjšine kot subjekt, ter se izrekel proti vsakemu paternalizmu.⁹³ To je potrdil tudi ob svojem prvem

88 *Slovenski vestnik*, št. 26, 6. 4. 1990, str. 3.

89 *Slovenski vestnik*, št. 31, 4. 5. 1990, str. 2.

90 *Slovenski vestnik*, št. 31, 4. 5. 1990, str. 3.

91 *Slovenski vestnik*, št. 34, 15. 5. 1990, str. 3.

92 *Slovenski vestnik*, št. 35, 18. 5. 1990, str. 1.

93 *Slovenski vestnik*, št. 36, 23. 5. 1990, str. 2.

obisku na Koroškem.⁹⁴ Slovenski politiki dela na tem sektorju ni primanjkovalo, saj so manjšine v Avstriji prav v teh dneh – ob 35. obletnici podpisa Avstrijske državne pogodbe – ugotavljale, da 7. člen še zdaleč ni izpolnjen. Prav na ta člen se je tajnik Zveze slovenskih organizacij skliceval, ko je pri sprejemu nove slovenske vlade za zamejce menil, »da naj bi bil za novo slovensko vlado za reševanje vseh teh vprašanj odločilen 7. člen Avstrijske državne pogodbe«. Obenem je izrazil upanje, da bo vlada upoštevala pluralizem znotraj slovenske narodne skupnosti na Koroškem, in menil, »da si ne more predstavljati, da bodo ljudje, ki so zrušili enopartijski sistem, takšnega pomagali postaviti znotraj neke manjšine«. ⁹⁵ Da nova slovenska vlada in Zveza slovenskih organizacij na Koroškem ne bosta enakih misli, se je kmalu izkazalo. Pred napovedanim in potem kratkoročno odpovedanim obiskom koroškega deželnega glavarja Jörga Haiderja v Ljubljani je bil tjakaj povabljen na informacijski pogovor s slovensko vlado le novi KOKS, v katerem pa Zveza slovenskih organizacij ni bila zastopana, Narodni svet pa – zaradi osebne povezave v razne organizacije – kar masovno.⁹⁶ Novi KOKS je bil ponesrečen poizkus dela slovenskih organizacij, da iz procesa odločanja izrinejo zvezo, in tudi oblika maščevanja, ker Smolle ni bil več prvi manjšinski kandidat Zelenih (Zelene alternative).

Desetooktobrske proslave so vprašanje medskupinskih koroških odnosov porinile v ozadje, funkcionarjem slovenske vlade pa dale priložnost, da precizirajo svoj odnos do manjšine na Koroškem s pogledom na prehojeno pot od plebiscita naprej. Ko je v Avstriji potekala razprava o »obsoletnosti« nekaterih členov Avstrijske državne pogodbe, se je k besedi oglasil tudi šef slovenske vlade Lojze Peterle in povedal: »Republika Slovenija oz. slovenska vlada tudi v prihodnje ne bo dopuščala, da bodo slovenski narodnostni skupnosti na Koroškem kratene pravice, ki izvirajo iz 7. člena Avstrijske državne pogodbe. Nasprotno: Slovenija bo storila vse, da bodo koroški Slovenci imeli pravice, ki ustrezajo določilom 7. člena ter tudi evropskemu standardu za zaščito manjšin.«⁹⁷ Ker je Zveza slovenskih organizacij zaznala, da se maje eden izmed stebrov njene politike – da je v stikih s Slovenijo partner in subjekt –, je pričela pogovore s strankami s ciljem, da jih prepriča o pravilnosti svojega gledanja.⁹⁸ Slovenske stranke so na problem gledale diferencirano, sicer pa priznavale vsaj verbalno pravilnost takega gledanja, kar pa naj bi veljalo za vse pogovorne partnerje s Koroške. Tu pa je bilo tako mnenje težje ustvariti. V razpravo, kako naprej komunicirati s koroškimi Slovenci in s katerimi od njihovih organizacij, so se vključili številni. Predsednik Milan Kučan je Zvezo

94 *Slovenski vestnik*, št. 37, 29. 5. 1990, str. 2.

95 *Slovenski vestnik*, št. 46, 11. 7. 1990, str. 2.

96 *Slovenski vestnik*, št. 55, 12. 9. 1990, str. 1 in 2.

97 *Slovenski vestnik*, št. 60, 17. 10. 1990, str. 1 in 2.

98 *Slovenski vestnik*, št. 60, 17. 10. 1990, str. 12.

in Narodni svet povabil na pogovor. Ta je potekal pred ozadjem politične situacije po volitvah v Avstriji, nemško-konacionalnega praznovanja ob sedemdesetletnici plebiscita na Koroškem, nestrpnih izjav koroškega deželnega glavarja Haiderja na račun koroških Slovencev ter različnih pogledov na manjšinsko politiko obeh osrednjih organizacij na Koroškem. Z uvodnimi in sklepnimi besedami predsednika Milana Kučana so se verjetno strinjali vsi pogovorni partnerji. Ta je namreč poudaril, da je koroške Slovence treba obravnavati kot celoto, da se izhodišča in temeljna smer Slovenije v odnosih do njih niso spremenili in da je skrb zanje vprašanje celotne slovenske oblasti, politike, gospodarstva in kulture. Član predsedstva Republike Slovenije Matjaž Kmecl pa je navzoče spomnil, ob vsem upoštevanju pluralnosti, da je osnovni cilj skupnosti vendarle preživetje in da strankarsko razbijanje temu ni v prid. Želel je, da bi koroški Slovenci še enkrat premislili in predložili svoje predloge, kako naj bi funkcioniralo skupno koordinacijsko telo.⁹⁹ Lahko bi rekli, da je Slovenija postopno prevzemala vso odgovornost za koroške Slovence, čeprav najdemo v Slovenskem vestniku – tako kot v Našem tedniku – ob nastopu novega jugoslovanskega generalnega konzula vest, »da Jugoslavija vztraja pri popolni izpolnitvi 7. člena avstrijske državne pogodbe s strani Avstrije ter da ima za to poseben interes tudi Republika Slovenija, kar je bilo jasno izraženo tudi ob obisku koroškega deželnega glavarja v Ljubljani«. ¹⁰⁰ V zadnji številki Slovenskega vestnika v letu 1990 je dominirala tematika plebiscita 23. decembra 1990. V prednovoletnem pogovoru je predsednik Zveze prvič govoril o možnosti razpada Jugoslavije, »v kolikor Slovenija in ostale republike v Jugoslaviji ne bodo v kratkem našle skupnih interesov.«¹⁰¹ O izidu plebiscita in naslednjih korakih slovenskih oblasti je Slovenski vestnik obširno poročal ob upoštevanju stališč slovenskih strank. Poudaril je, da je s tem pričel teči rok za oblikovanje konfederacije ali za popolno osamosvojitve Slovenije. V nadaljnjem poročilu je opozoril, da se pri razpletu jugoslovanske krize ne sme prezreti mnenj evropskih držav.¹⁰² O pritiskih in možnih razpletih jugoslovanske krize je Slovenskemu vestniku odgovarjal zunanji minister Dimitrij Rupel.¹⁰³

K besedi so se s skupnim stališčem oglasili slovenski in hrvaški študentje, manjšinci v Avstriji. Na zvezno vlado so naslovili sledeči poziv: »Vznemirjeni smo zaradi trenutnega položaja v naši sosednji državi Jugoslaviji. Stremljenje Slovenije in Hrvaške po neodvisnosti in državni suverenosti je sprožilo nevarnost nasilne intervencije s strani Jugoslovanske ljudske armade. Kot Slovenci in Hrvati v Avstriji in kot avstrijski državljani pozivamo avstrijsko vlado, da z jasnim

99 *Slovenski vestnik*, št. 61, 24. 10. 1990, str. 2.

100 *Slovenski vestnik*, št. 65, 21. 11. 1990, str. 2.

101 *Slovenski vestnik*, št. 69, 20. 12. 1990, str. 4.

102 *Slovenski vestnik*, št. 2, 9. 1. 1991, str. 2.

103 *Slovenski vestnik*, št. 5, 30. 1. 1991, str. 3.

stališčem podpre pravico do samoodločanja narodov. S tem naj avstrijska zvezna vlada poskusi preprečiti vsako nasilje s strani jugoslovanske ljudske armade v Sloveniji in Hrvaški. Kot članica Varnostnega sveta OZN naj skrbi za to, da se ta problem obravnava in se s tem prepreči vojaška intervencija v senci zalivske vojne. Kot sosedje, predvsem pa kot posredno prizadeti pripadniki slovenske in hrvaške narodne skupnosti, takega postopanja avstrijske zvezne vlade ne pojmujejo kot vmešavanje v notranje zadeve Jugoslavije.«¹⁰⁴ Sledile so podobne izjave s strani Narodnega sveta, ki pa je od avstrijskega zunanjega ministra Aloisa Mocka že zahteval priznanje suverene Slovenije. V naslednjih tednih je list ponovno govoril o razdružitvi v smislu Kučanovih napovedi in izjav¹⁰⁵ ter poročal, da se Slovenija odpoveduje konfederalni Jugoslaviji.¹⁰⁶ Zelo previdni in skeptični so bili glede priznanja Slovenije politiki na Dunaju. Vodilni funkcionarji velike koalicije so praktično sledili zgledu evropske dvanajsterice. Ob obisku Milana Kučana na Dunaju so o bodočnosti Jugoslavije govorili zvezni kancler Vranitzky, zunanji minister Mock in predsednik parlamenta Heinz Fischer.¹⁰⁷ Vranitzky je dejal, da Avstrija spremlja reforme in spremembe znotraj Jugoslavije in da jih ocenjuje kot politične. Zunanji minister je poudaril, da je avstrijski pogovorni partner Beograd, da pa Avstrija podpira proces demokratizacije v Sloveniji in na Hrvaškem. Glede priznanja je bil bolj zadržan, kot je bil tudi predsednik parlamenta. Oba pa sta menila, da bi bilo mogoče naglo reagirati, če bi se zadeve bistveno spremenile. Da je Avstrija ravnala po zgledu evropske dvanajsterice, dokazuje tudi njeno usklajevanje stališča do Jugoslavije z Italijo. Da ne bi zaostrovala odnosov z Beogradom, so se avstrijski zvezni politiki odpovedali udeležbi pri odprtju karavanškega predora.¹⁰⁸

V Slovenskem vestniku naletimo konec marca na redke komentar O Jugoslaviji. Avtorju se zdi razpad Jugoslavije neizbežen, vendar ostro kritizira avstrijske medije glede ocenitve Jugoslavije in njene vloge ter politike v zadnjih desetletjih. Spomni na njen pričetek, na njen upor Sovjetski zvezi, njeno neupoštevanje pri Marshallovem planu, na gibanje neuvrščениh, na njeno stališče do praške pomladi ter potem zapiše nekaj misli o njenem odnosu do zamejcev: »Pa tudi koroški Slovenci – da postajamo 'pro domo' – dolgujemo priznanje tej zdaj tako oporečni Jugoslaviji. Od svoje ustanovitve je ta država spremljala usodo koroških Slovencev ter se izkazala za dosledno zastopnico in varuhinjo svojih narodnih manjšin v sosednjih državah. V času zloglasnega 'Ortstafelsturma' je predsednik Tito, takrat na višku svojega mednarodnega ugleda tako na vzhodu

104 *Slovenski vestnik*, št. 5, 30. 1. 1991, str. 2.

105 *Slovenski vestnik*, št. 6, 6. 2. 1991, str. 2.

106 *Slovenski vestnik*, št. 7, 13. 2. 1991, str. 1 in 2.

107 *Slovenski vestnik*, št. 13, 20. 3. 1991, str. 2.

108 *Slovenski vestnik*, št. 24, 5. 6. 1991, str. 1.

kot na zahodu, demonstrativno sprejel delegacijo koroških Slovencev in s tem internacionaliziral vprašanje slovenske manjšine na Koroškem. Ta poteza je vsekakor prispevala k spoznanju avstrijske vlade, da mora sprejeti dialog z manjšino. ... Bodoči rodovi zgodovinarjev, politologov, sociologov, ekonomistov in tudi psihologov bodo morda 'sine ira et studio' razložili, zakaj se dobra, pravna in človeška ideja ni mogla udejaniti.«¹⁰⁹

Po slovesni razglasitvi slovenske države 25. junija 1991 so se dogodki razvijali z veliko naglico. Ob razglasitvi neodvisnosti Republike Slovenije je Zveza slovenskih organizacij čestitala slovenskemu narodu in njegovemu izvoljenemu vodstvu: »Slovenskemu narodu in njegovemu izvoljenemu vodstvu čestitamo k razglasitvi samostojne in neodvisne Republike Slovenije, v kateri bodo spoštovane v deklaraciji OZN in drugih mednarodnih dokumentih zapisane človekove pravice vsakega posameznika, naroda ter narodnih in etničnih skupnosti. Kot pripadniki slovenske narodne skupnosti v Avstriji smo zainteresirani za še tesnejše in plodno sodelovanje obeh držav na političnem, gospodarskem in kulturnem področju, kar bo v perspektivi zagotovo privedlo tudi do diplomatskega priznanje Republike Slovenije in razrešitve trenutnih gospodarskih in političnih zapletov.«¹¹⁰

Koroški Slovenci so na poseg Jugoslovanske ljudske armade reagirali v okviru možnosti. Na deželnem nivoju so združili vse, ki jim je bila usoda Slovenije pri srcu. Z majhno rezervo se lahko pridružujemo tudi mnenju Janeza Stergarja, »da se je z družbenimi premenami v Sloveniji brez večjih rezerv in zelo zgodaj identificiral tedanji krščansko-demokratski, 'konservativni' ali 'desni' del slovenske manjšine na Koroškem«, vendar sam Stergar nekaj vrstic naprej opozarja na civilna združenja in kulturnike, ki so prav tako odločno podpirali demokratizacijo v Sloveniji in ki jih v nobenem primeru ne bi mogli prištevati med »desni« del slovenske manjšine, pogosto so to bile tudi skupine, pri katerih so sodelovali pripadniki večinskega prebivalstva. Obe osrednji organizaciji pa sta domala do zadnjega trenutka imeli tudi povezave s Beogradom in se zavedali pomena Jugoslavije kot sopodpisnice Avstrijske državne pogodbe. Za to je bila tudi njuna skrb, kako na to gledajo slovenske stranke in vodilni slovenski politiki. Po posegu Jugoslovanske ljudske armade je bil obrat obeh organizacij radikalen in dosleden. Obe organizaciji sta jugoslovanskemu generalnemu konzulu v Celovcu 27. junija 1991 predali Resolucijo udeležencev zborovanja za spoštovanje pravic narodov do samoodločbe in protest proti vojaškemu nasilju v Sloveniji in na Hrvaškem. V resoluciji so podpisane organizacije zahtevale spoštovanje pravice vsakega naroda do samoodločbe, »prenehanje vseh vojaških premikov, akcij in demonstracij s strani Jugoslovanske ljudske armade in neformalnih in nelegalnih

109 *Slovenski vestnik*, št. 14, 27. 3. 1991, str. 4.

110 *Slovenski vestnik*, št. 28, 3. 7. 1991, str. 4.

oboroženih skupin na ozemlju suverene Republike Slovenije in suverene Republike Hrvaške.« Nadaljnja zahteva je zadevala priznanje obeh mladih republik v smislu »mednarodnopravnega subjekta«, resolucija pa se je zaključila z apelom Avstriji: »Kot državljani Republike Avstrije, ki je tradicionalno najbližja soseda slovenske države, pričakujemo od avstrijske vlade takojšnjo priznanje Republike Slovenije in Republike Hrvaške.«¹¹¹ S posebno izjavo je na dogodke reagirala Zveza slovenskih organizacij z vsemi svojimi včlanjenimi organizacijami. Vojaški poseg Jugoslovanske ljudske armade je klasificirala kot absurdno in neevropsko dejanje ter ga poimenovala kot okupacijskega. Sledila je obsodba vojaških posegov kot sredstva za reševanje političnih problemov. Jugoslovanska kriza naj se rešuje po mirni poti in tako, da ni ogrožen mednarodni mir. Izjava spominja na enega izmed bistvenih temeljev evropske poveljne ureditve: »Jugoslavija temelji na žrtvah vseh narodov in narodnosti v antifašističnem odporu, kar ji nalaga dejavno stališče in demokratično ureditev medsebojnih odnosov. V tem okviru Republika Slovenija utemeljuje svoj razvoj na načelih in merilih evropske demokracije, ki je zrasla iz temeljev zmagovitega antifašističnega boja demokratičnih narodov sveta. Eden izmed njih je bil s svojim uporom in bojem zoper fašizem, svojo vojsko, oblastjo, državo in ozemljem tudi slovenski narod. ... Solidarni smo z državljani in državljankami Republike Slovenije v njihovem boju za demokracijo in človekove pravice.«¹¹² 1. julija 1991 so se pred jugoslovanskim konzulatom zbrali protestniki proti vojaški intervenciji v Sloveniji. Na pobudo osrednjih organizacij je protest organiziral poseben komite osebnosti. Protestniki so generalnemu konzulu SFRJ v Celovcu, Marjanu Majcnu, predali resolucijo, v kateri so zapisali: »Samo 25 kilometrov južno od Celovca vladajo vojne razmere. Predvsem nas Korošce – sosede so ta dogajanja globoko prizadela. Ne le naša varnost, ogrožena je varnost vse Evrope. Na koncu 20. stoletja, v času pospešene evropske integracije in intenzivnih mirovnih prizadevanj, so vojaške intervencije absurdne. Zato odločno obsojamo vojaško intervencijo Jugoslovanske ljudske armade v Sloveniji in zahtevamo:

- brezpogojno prenehanje vojaških ukrepov;
- konec vojaškega nasilja jugoslovanske armade;
- mirno razrešitev krize v Jugoslaviji;
- pravico do samoodločbe narodov;
- podporo demokratičnim silam v Jugoslaviji.«¹¹³

V naslednjih tednih in mesecih so bili koroški Slovenci in njihove organizacije in ustanove aktivni predvsem na humanitarnem področju in so se zavzemali za to, da bi Avstrija čim prej priznala Republiko Slovenijo.

¹¹¹ *Slovenski vestnik*, št. 28, 3. 7. 1991, str. 1; Stergar, *Delovanje koroških Slovencev*, str. 45–46.

¹¹² *Slovenski vestnik*, št. 28, 3. 7. 1991, str. 4.

¹¹³ *Slovenski vestnik*, št. 28, 3. 7. 1991, str. 1.

VIRI IN LITERATURA

KLA – Kärntner Landesarchiv

ÖStA – Österreichisches Staatsarchiv

AdR – Archiv der Republik

Časopisi

Naš tednik

Naš tednik – kronika

Slovenski vestnik

Literatura

Domej, Theodor. Der Konflikt nach dem Krieg. Die Kärntner Slowenen 1945–1949. V: Moritsch, Andreas (ur.). *Austria slovenica: die Kärntner Slovenen und die Nation Österreich = koroški Slovenci in avstrijska nacija*. Celovec : Mohorjeva založba, 1996, str. 86–165.

Entner, Brigitte, Malle, Augustin. *Auf dem Weg zur Selbstfindung. Geschichte der slowenischen Volksgruppe in Kärnten 1945–1955*. Klagenfurt / Celovec 1999 (manus).

Grum, France in Pleško, Stane. *Svoboda v razvalinah. Grčarice – Turjak – Kočevje. Borcem za svobodo in narod v zahvalo in trajen spomin*. Cleveland 1961.

Klemenčič, Matjaž / Klemenčič, Vladimir. *Die Kärntner Slowenen und die Zweite Republik. Zwischen Assimilierungsdruck und dem Einsatz für die Umsetzung der Minderheitenrechte*. Klagenfurt/Celovec–Ljubljana/Laibach–Wien/Dunaj : Mohorjeva založba, 2010.

Klemenčič, Matjaž / Klemenčič, Vladimir. *Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni: (izbrana poglavja)*. Celovec–Ljubljana–Dunaj: Mohorjeva založba, 2006.

Knight, Robert. Brezizhoden položaj? Gerald Sharp in britanska politika v zvezi s koroškimi Slovenci 1945–1960. V: Brigitte Entner in dr. (ur.). *Widerstand gegen Faschismus und Nationalsozialismus im Alpen-Adria-Raum: internationale Tagung = Odpor proti fašizmu in nacizmu v alpsko-jadranskem prostoru*. Klagenfurt/Celovec : Drava 2011, str. 240–252.

Kovač, Tomaž. *V Rogu ležimo pobiti*. Buenos Aires, 1968.

Malle, Avguštin. »Anšlus« 1938 – slovenščina pričenja izginjati. Pogled na fare dekanije Spodnji Rož. *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu za leto 2008*. Celovec : Mohorjeva družba, 2007, str. 100–107.

Malle, Avguštin. »Jugoslovska propaganda«, »iredentizem«, tuji tisk in mohorjevke. *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu za leto 2011*. Celovec : Mohorjeva družba, 2010, str. 61–67.

Malle, Avguštin. Politika je zavirala kulturno delovanje: osrednja slovenska kulturna organizacija med prvo in drugo svetovno vojno. V: Domej, Teodor in dr. (ur.). *Človek ne živi samo od kruha: Slovenska prosvetna zveza in njenih petinsedemdeset let*. Celovec : Drava, 1983, str. 27–51.

Malle, Augustin. Die Position der Kärntner Slowenen im Nationalitätenkonflikt. V: Rumpler, Helmut (izd.), Kärnten. *Von der deutschen Grenzmark zum österreichischen Bundesland = Geschichte der österreichischen Bundesländer seit 1945, 6/2 zv.* Wien : Böhlau, 1998, str. 494–519.

Malle, Augustin, Katholische Kirche und Kärntner Slowenen. V: Rumpler, Helmut (izd.), Kärnten. *Von der deutschen Grenzmark zum österreichischen Bundesland = Geschichte der österreichischen Bundesländer seit 1945, 6/2 zv.* Wien : Böhlau, 1998, str. 748–773.

Nečak, Dušan. *Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki (1945–1976)*. Ljubljana : Založba Borec, 1985.

Schöner, Josef. Niederschrift über die Verhandlungen der österreichischen Regierungsdelegation in Moskau vom 12. bis 14. April 1955. V: Stourzh, Gerald. *Um Einheit und Freiheit. Staatsvertrag, Neutralität und das Ende der Ost-West-Besetzung Österreichs 1945–1955*. Wien : Böhlau, 1998, str. 615–666.

Sima, Valentin. *Die jugoslawischen Betriebsansiedlungen in Kärnten*. Disertacija. Wien 1990.

Stegar, Janez. Delovanje koroških Slovencev v Avstriji za neodvisno Slovenijo. V: Matjaž Klemenčič in dr. (ur.). *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. (Del 4, Slovenci v zamejstvu in po svetu ter mednarodno priznanje Slovenije)*. Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije (Viri ; št. 20), 2005, str. 37–56.

Suppan, Arnold. *Jugoslawien und Österreich 1918–1938: bilaterale Außenpolitik im europäischen Umfeld. = Veröffentlichungen des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Instituts zv. XIV.* Wien : Verlag für Geschichte und Politik. 1996.

Suppan, Arnold. Jugoslawien und der österreichische Staatsvertrag. V: Arnold Suppan in dr. (ur.). *Der österreichische Staatsvertrag 1955 : internationale Strategie, rechtliche Relevanz, nationale Identität = The Austrian State Treaty 1955 : International Strategy, Legal Relevance, National Identity*. Wien : Verlag der ÖAW, 2005, str. 431–471.

Vetrinjsko polje. Celovec : Slovenska vetrinjska družina, 1952.

Žebot, Ciril A. *Slovenija včeraj danes jutri*. [Celovec] 1967.

Žebot, Ciril A. *Slovenija včeraj danes in jutri*. 2. knjiga. [Celovec] 1969.